

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Bălgarskijat zlaten vek. Sbornik v čest na car Simeon Veliki (893–927), săst. V. Gjuzelev, I.G. Iliev, K. Nenov, Fondacija Bălgarsko Istoričesko Nasledstvo, Plovdiv 2015, ss. 569.

W dziejach Bułgarii panowanie Symeona I Wielkiego (893–927) stanowi okres szczególnie waŹny. W tym czasie osiăgnęła ona apogeum swojego znaczenia na arenie międzynarodowej w średniowieczu, będc równorzędnym partnerem dla cesarstwa bizantyńskiego. Przeżywała również wówczas dynamiczny rozwój kulturalny, stajăc się najwaŹniejszym centrum słowiańskiej kultury wysokiej. Nazwanie tego okresu mianem „złotego wieku” najlapidarniej określa tak jego znaczenie, jak i szacunek oraz dumę Bułgarów z dokonań ich przodków.

Omawiana ksiăżka poświęcona została carowi Symeonowi, którego imię nierozzerwalnie wiăzać się będcie z tym szczególnie pomyślnym okresem w dziejach Bułgarii. Powstała w zwiăzku ze 1050 rocznicą urodzin Symeona, datowanych na 864/865. Składa się z dwóch podstawowych części. Pierwsza stanowi antologię tekstów wybitnych bułgarskich historyków, filologów i archeologów poświęconych Symeonowi i jego czasom. Zawiera 13 tekstów w zdecydowanej większości wcześniej publikowanych (10, a w zasadzie 11¹, niektóre na potrzeby tego tomu zostały zmienione). Druga część recenzowanej monografii to wybór 55 tekstów Źródłowych, różnej proveniencji, pochodzących z epoki Symeona i z czasów późniejszych (do XIV w.).

Otwierajăcy ksiăżkę tekst wyszedł spod pióra Ivana BoŹilova *Car Simeon Veliki: ot „varvarskata” dărŹava do christianskoto carstwo* (s. 3–48), jednego z najlepszych, o ile nie najlepszego „Symeonologa”, i stanowi dobre, kompetentne wprowadzenie tak w dzieje panowania Symeona, jak i w kulturę bułgarskă jego czasów.

¹ Tekst P. Angelowa *Obrazăt na car Simeon văv vizantijskata kniŹnina*, który wydawcy uznajă za niepublikowany, ukazał się wcześniej w *Krăgla masa. „Zlatnijat vek na car Simeon: polityka, religija i kultura”*, săst. V. Stanev, Universitetsko Izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski”, Sofija 2014, s. 57–79.

Artykuł Stančo Vaklinov, *Vtorata bǎlgarska stolica Preslav* (s. 49–76), poświęcony został architekturze i sztuce Presławia, który za czasów Symeona stał się centrum państwowości bułgarskiej. Trzeba mieć jednak świadomość, że choć tekst ten wyszedł spod pióra wybitnego badacza, to odzwierciedla stan badań z lat siedemdziesiątych XX w.

Z kolei artykuł Ivana Jordanova, *Pečatite na car Simeon Veliki* (s. 77–114) jest gruntownym studium syglografii czasów Symeona Wielkiego. Autor, najwybitniejszy bułgarski znawca średniowiecznych pieczęci z terenów Bułgarii, wyróżnia i wszechstronnie omawia pięć typów pieczęci z czasów Symeona (archont Bułgarii, anonimowe pieczęci z lat 893–913, basileus twórca pokoju, basileus Romajów, Symeon basileus).

Vasil Gjuzelev w tekście *Kavchanite i icirgu boilite pri car Simeon* (s. 115–130) przedstawia osoby pełniące za Symeona dwa najważniejsze stanowiska państwowe – kawchana i icirgu boila. To pierwsze pełnił za Symeona najpierw Teodor Sigriztes, a po jego śmierci w zmaganiach z Serbami – Stefan. To drugie zaś Jerzy Sursuwuł, teść Symeona, którego V. Gjuzelev utożsamia z innym dostojnikiem – Mosticzem.

Ilija G. Iliev w artykule *Sveti Kliment Ochridski i car Simeon Veliki* (s. 131–148) charakteryzuje wzajemne relacje między Symeonem a Klemensem Ochrydzkim, tradycyjnie uważanym za pierwszego biskupa słowiańskiego w Bułgarii, jak również przedstawia działalność tego ostatniego na terenie Macedonii.

Angel Nikolov w tekście „*Velikijat meždu carete*”. *Izgraždane i utvǎrždavane na bǎlgarskata carska institucija prez upravlenieto na Simeon I* (s. 149–188) zajmuje się różnymi aspektami bułgarskiej myśli politycznej epoki Symeona I. Artykuł podzielony został na trzy części. W pierwszej, *Sabor narodowo-kościelny z 893 r. i kwestia legitymizacji Symeona I jako prawowitego następcy na tronie bułgarskim* (s. 149–161), Autor ukazuje okoliczności przejścia przez Symeona władzy, koncentrując się na sposobie jej zalegalizowania. W tym kontekście rozpatruje kwestię tzw. saboru presławskiego. Część druga, *Rozwój i charakter stosunków pomiędzy Bułgarią i Bizancjum (893–927)* (s. 161–184), poświęcona została przedstawieniu stosunków bizantyńsko-bułgarskich w okresie rządów Symeona, ze szczególnym zwróceniem uwagi na kwestię wydarzeń roku 913, w tym cesarskiej koronacji bułgarskiego władcy. W trzecim fragmencie tekstu, *Ideologia cesarska Symeona I w kontekście oryginalnych i tłumaczonych starobułgarskich zabytków*

piśmiennictwa epoki Złotego Wieku (s. 184–188), bułgarski uczo-ny ukazuje poglądy ówczesnych elit bułgarskich dotyczących roli i pozycji cara w państwie, charakteru jego władzy, przedstawieniu ideału władcy. Wspomniane zagadnienia omawiane są na podstawie powstałych wówczas dzieł, zarówno oryginalnych, jak i przekładów.

Desislava Najdenova w artykule *Pravni tekstove v srednovekovna Bălgarija (IX–X v.)* (s. 189–212) zajmuje się kwestią funkcjonowania tekstów prawnych w Bułgarii w IX–X w. Został on podzielony na trzy części. W pierwszej Autorka zajmuje się procesem przenikania bizantyńskich tekstów prawnych do Bułgarii, w drugiej – kwestią przekładów tychże na język słowiańskich, w trzeciej zaś – recepcją bizantyńskiego prawa w Bułgarii. Badaczka stawia tezę, że prawo bizantyńskie stanowiło wzór dla Bułgarów, ale było dostosowane do ich potrzeb i specyficznie bułgarskich warunków.

Adelina Anguševa, Nina Gagova, Anislava Miltenova, Tatjana Slavova, Ana Stojkova, autorki tekstu *Kněžovnostta po vremeto na car Simeon* (s. 213–276), charakteryzują literaturę czasów panowania Symeona, zwracając uwagę na osobisty wkład władcy w jej rozwój.

Marija Jovčeva w artykule *Zlatnijat vek na starobălgarskata chimnografija* (s. 277–300) przedstawia twórczość hymnograficzną czasów Symeona, wskazując, że jej wyjątkowy „wysyp” był spowodowany m.in. potrzebą budowania własnej chrześcijańskiej, ale i narodowej tożsamości.

Milijana Kajmakamova w tekście *Svetovnata istorija i propagandnata polityka na car Simeon Veliki i razvitiето na bălgarskata chronografija* (s. 301–330) zajmuje się bułgarską historiografią w dobie rządów Symeona I Wielkiego. Wskazuje na wyjątkową jej popularność. Powstały wówczas tłumaczenia na język słowiański, m.in. *Kroniki wielkanocnej*, *Chronografii* Jana Malalasa czy *Eklogé chronografias* Jerzego Synkellosa, jak również dzieła oryginalne, takie jak: *Historyki* Konstantyna Presławskiego i tzw. *Bułgarski chronograf*. Jak się powszechnie sądzi, rolę inspiratora w powstawaniu zarówno tłumaczeń, jak i prac oryginalnych odegrał sam Symeon, człowiek znakomicie znający kulturę bizantyńską. Władca, jak przekonująco argumentuje M. Kajmakamova, chciał wykorzystać literaturę do ideologicznego uzasadnienia swojej pozycji, tak wewnątrz Bułgarii, jak i w chrześcijańskiej ekumenie. Temu ostatniemu celowi służyło wpisanie losów Bułgarii w dzieje powszechne

i określenie jej miejsca w Boskim planie. Było to szczególnie istotne w sytuacji, kiedy państwo bułgarskie rywalizowało z cesarstwem bizantyńskim.

Petăr Angelov w tekście *Obrazăt na car Simeon vāv vizantijskata knižnina* (s. 331–346) przedstawia wizerunek Symeona, jaki znajdujemy w bizantyńskiej literaturze. Symeon został dostrzeżony i oceniony jako postać wybitna, wielowymiarowa tak przez swoich współczesnych, jak i późniejsze pokolenia. Szczególnie wyraziście jego postać rysuje się w źródłach bizantyńskich z tego względu, że przyczynił on Bizantyńczykom wielu problemów i udało mu się osłabić ich hegemonię na Półwyspie Bałkańskim. Nie jest niczym dziwnym, że bizantyńscy autorzy koncentrowali swoją uwagę na poczynaniach militarnych Symeona i oceniali go przez pryzmat własnych interesów, dla których stanowił on znaczne zagrożenie. Do tego dochodził wątek religijny – Symeon śmiało wystąpił przeciw swoim współwyznawcom, starszym braciom w wierze, którym Bułgarzy zawdzięczali włączenie w obręb chrześcijańskiej ekumeny. „Dla Bizantyńczyków Symeon to syn, który wystąpił przeciwko cesarzowi, swemu duchowemu ojcu. Uzurpator i tyran, który nie umie rządzić poddanymi. Do tego człowiek chciwy i lubiący wojaczkę. Choć mieniący się chrześcijaninem, to jednocześnie odpowiedzialny za przelew chrześcijańskiej krwi, za niszczenie kościołów i klasztorów, cierpienia szerokich mas społeczeństwa bizantyńskiego”². Petăr Angełow dokonuje wnikliwej analizy pełnego korpusu źródeł bizantyńskich, wzmiankujących Symeona, słusznie koncentrując swoją uwagę na źródłach epistolograficznych oraz na mowie *Na pokój z Bułgarami*, zatem na źródłach współczesnych czy prawie współczesnych Symeonowi (mowa powstała najpewniej wkrótce po jego śmierci). Szkoda, że w swoich rozważaniach bułgarski badacz nie odwołuje się do wyników badań innych współczesnych uczonych, tracąc szanse na poszerzenie swojej perspektywy badawczej³.

² M.J. Leszka, *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*, Łódź 2013, s. 275.

³ J. Howard-Johnston, *A short piece of narrative history: war and diplomacy in the Balkans, winter 921/2 – spring 924*, [w:] *Byzantine Style, Religion and Civilization. In Honour of Sir Steven Runciman*, ed. E. Jeffreys, Cambridge 2006, s. 340–360 (tu interesująca interpretacja listów Romana Lekapena/Teodora Dafnopatesa); G. Strano, *Simeone di Bulgaria negli epistolari di Leone Magistro Choirosphaktes, Nicola Mistico e Teodoro Dafnopate*, [w:] *Medioevo e dintorni. Studi in onore di Pietro De Leo*, vol. I, ed. A. Vaccaro, M. Salerno, Soveria Mannelli 2011, s. 389–402; K. Marinow, *In the Shackles of the Evil One: The Portrayal of Tsar*

Liljana Simeonova w tekście *Bălgaro-vizantijskija tãrgovija v navečerieto na 913* (s. 347–360) zajmuje się wymianą handlową między Bułgarią i Bizancjum – i to nie tylko, jak sugeruje tytuł, w przededniu roku 913. Swoje rozważania rozpoczyna od początków wieku VIII (układ bułgarsko-bizantyński z 716 r.). Autorka zbiera rozproszone w źródłach informacje dotyczące organizacji tej wymiany, miejsc, w których do niej dochodziło, asortymentu, opłat celnych. Próbuje określić jej znaczenie dla obu państw. Zastanawia się nad kwestią reeksportu towarów bułgarskich przez Bizancjum i produktów bizantyńskich przez Bułgarię. To tekst warty zauważenia choćby z tego względu, że tematyka gospodarcza stosunkowo rzadko podejmowana jest przez uczonych zajmujących się dziejami średniowiecznej Bułgarii i że wyszedł spod pióra znakomicie zorientowanej w tej tematyce Autorki.

Artykuł Krasimira S. Krăsteva, *Bălgarija, Vizantija i Arabskijat svjat pri caruvaneto na Simeon Veliki* (s. 361–378), kończy pierwszą część książki, a poświęcony został relacjom Bułgarii, trzeba zaznaczyć: sporadycznym z Arabami w dobie Symeona. Warto podkreślić, że jest to pierwszy w literaturze naukowej tak wnikliwy tekst poświęcony tej tematyce.

W drugiej części monografii (s. 379–569) zamieszczone zostały, tłumaczone na język bułgarski, teksty źródłowe. Wydawcy podzielili je na osiem grup (napisy, s. 381–382; korespondencja z bizantyńską elitą rządzącą, s. 382–471; krótkie teksty starobułgarskie z czasów Symeona, s. 472–474; literacki krąg Symeona – przedstawiciele i ich dzieła, s. 474–517; starobułgarskie świadectwa, s. 518–537; źródła bizantyńskie X–XII w., s. 537–562; autorzy zachodni X–XII w., s. 562–565; źródła wschodnie, s. 565–569) uszeregowane w dwóch częściach (źródła współczesne Symeonowi (cztery pierwsze grupy) i późniejsze do XIV w. (cztery kolejne). Znajdują się wśród nich teksty różnych gatunków literackich (poczynając od inskrypcji, przez wyimki z dzieł historiograficznych, na poezji kończąc) i proveniencji (teksty starobułgarskie, bizantyńskie, łacińskie, syryjskie). Pewnym mankamentem jest to, że poszczególne źródła nie

---

Symeon I the Great (893–927) in the Oration „On the Treaty with the Bulgarians”, „Studia Ceranea” 2011, vol. I, s. 157–190; M.J. Leszka, Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII – pierwsza połowa XII wieku), Łódź 2003, s. 89–123; idem, Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927, Łódź 2013, s. 259–275.

zostały poprzedzone choćby krótkim wprowadzeniem. Wydawcy ograniczyli się jedynie do wzmianki, skąd pochodzą zamieszczone tłumaczenia.

Książkę uzupełniają: *Uvodni dumi* (s. XI–XIII), skróty (s. 571–572) oraz informacje o pochodzeniu publikowanych w książce tekstów (s. 573).

Omówiona publikacja stanowi użyteczne kompendium wiedzy o epoce Symeona. Daje również wyobrażenie o kierunkach badań prowadzonych od drugiej połowy XX w. przez bułgarskich mediewistów jej dotyczących i o przemianach zachodzących w jej rozumieniu i postrzeganiu. Użyteczność omawianego tomu podnosi zamieszczenie w nim okazałego korpusu źródeł, co ułatwia dociekliwemu czytelnikowi weryfikowanie poglądów pojawiających się w studiach zamieszczonych w pierwszej części książki.

MIROSLAW J. LESZKA
UNIWERSYTET ŁÓDZKI*

Bibliografia

- Angelowa P., *Obrazät na car Simeon väv vizantijskata knižnina*, [w:] *Krägla masa. „Zlatnijat vek na car Simeon: polityka, religija i kultura”*, säs. V. Stanev, Sofija 2014, s. 57–79.
- Bälgarskijat zlaten vek. Sbornik v čest na car Simeon Veliki (893–927)*, säst. V. Gjuzelev, I.G. Iliev, K. Nenov, Fondacija Bälgarsko Istoričesko Nasledstvo, Plovdiv 2015.
- Howard-Johnston J., *A short piece of narrative history: war and diplomacy in the Balkans, winter 921/2 – spring 924*, [w:] *Byzantine Style, Religion and Civilization. In Honour of Sir Steven Runciman*, ed. E. Jeffreys, Cambridge 2006, s. 340–360.
- Leszka M.J., *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*, Łódź 2013.
- Leszka M.J., *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII – pierwsza połowa XII wieku)*, Łódź 2003.
- Marinow K., *In the Shackles of the Evil One: The Portrayal of Tsar Symeon I the Great (893–927) in the Oration „On the Treaty with the Bulgarians”*, „Studia Ceranea” 2011, vol. I, s. 157–190.
- Strano G., *Simeone di Bulgaria negli epistolari di Leone Magistro Choirosphaktes, Nicola Mistico e Teodoro Dafnopate*, [w:] *Medioevo e dintorni. Studi in onore di Pietro De Leo*, vol. I, ed. A. Vaccaro, M. Salerno, Soveria Mannelli 2011, s. 389–402.

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Bizancjum.